

**Joves com a agents
actius de prevenció:
pilotatge d'un
programa basat en
l'evidència**

**CARMEN ORTE SOCIAS
MARÍA VALERO DE VICENTE
I LLUC NEVOT CALDENTÉY**

Carmen Orte Socias

Catedràtica d'universitat de pedagogia de la inadaptació social del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la UIB. IP del Grup de Recerca i Formació Educativa i Social (GIFES) de la UIB. Directora del Laboratori d'Investigació sobre Família i Modalitats de Convivència (LIFAC). Directora del Màster Universitari Intervenció Socioeducativa amb Menors i Família (MISO). Directora de l'Anuari de l'envelliment i codirectora de l'Anuari de l'educació de les Illes Balears. Ha dirigit i dirigeix projectes d'R+D i altres projectes de tipus educatiu i social, sobre els quals ha fet diverses publicacions en l'àmbit nacional i internacional. Des de 2003 és la investigadora principal en diversos estudis competitius sobre la prevenció del consum de drogues i altres conductes problemàtiques, sobre l'educació per a la competència familiar del Ministeri d'Economia i Competitivitat, i també de diverses investigacions europees en el context de la formació de persones formadores en prevenció de drogues, entre d'altres temes.

María Valero de Vicente

Doctora en educació per la Universitat de les Illes Balears (UIB). Màster en Intervenció Psicològica en Àmbits Clínics i Socials amb Intensificació en Psicologia Clínica i Neuropsicologia i Màster de Psicologia General Sanitària. Actualment és professora ajudant en el Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la UIB i membre del Grup de Recerca i Formació Educativa i Social (GIFES). Entre els seus interessos destaquen el treball en competències familiars, els programes de prevenció basats en l'evidència i la prevenció de conductes de risc en la infància i l'adolescència.

Lluc Nevot Caldentey

Graduada en treball social i Màster en Intervenció Socioeducativa en Menors i Família per la Universitat de les Illes Balears (UIB) i postgraduada en intervenció familiar sistèmica pel Centre de Teràpia Familiar i de Parella de Barcelona (KINE). Actualment és doctoranda en ciències de l'educació per la UIB i membre del Grup d'Investigació i Formació Educativa i Social (GIFES) de la UIB. Amb anterioritat, valoradora de dependència per a la Fundació d'Atenció i Suport a la Dependència i de Promoció de l'Autonomia Personal de les Illes Balears i treballadora social a l'àmbit de la monoparentalitat en risc d'exclusió social. Les seves principals línies d'investigació s'emmarquen en la prevenció de conductes de risc infantils i juvenils, i en la promoció de l'autonomia de la gent gran.

Resum

En aquest article es presenta el disseny d'un projecte pilot que pren el jovent com a agents principals de prevenció, part de les línies de treball i recerca internacionals i prometedores del Desenvolupament Juvenil Positiu (conegut originàriament com a Positive Youth Development). El projecte disposa de dues fases; una primera formativa i una segona orientada a la implementació. L'objectiu final d'aquest estudi fou analitzar l'eficàcia d'un protocol formatiu dirigit a joves estudiants d'educació social. Per a dita finalitat, es va aplicar un qüestionari d'avaluació previ i posterior a la formació, per tal d'analitzar el grau d'adquisició de competències i d'habilitats incloses en el currículum formatiu. Es disposa d'una mostra formada, d'una banda, per dos grups d'intervenció: un grup de modalitat presencial (n=38) i un l'altre d'ensenyament en línia (n=37), i d'una altra, per un grup control (n=46). En l'actualitat, el pilotatge es troba en la fase d'anàlisi de resultats aplicant una metodologia mixta (qualitativa i quantitativa). S'espera validar l'eina com a instrument formatiu de joves per a millorar l'eficàcia de les intervencions preventives basades en l'evidència. A partir del procés ja desenvolupat i dels resultats incipients de què es disposen, es proposen millores en la intervenció i es plantegen línies i hipòtesis de recerca.

Paraules clau

Participació juvenil / Formació en prevenció / Desenvolupament positiu / Intervencions basades en l'evidència.

Resumen

En este artículo se presenta el diseño de un proyecto piloto que tiene en cuenta a los jóvenes como agentes principales de prevención parte de las líneas de trabajo e investigación internacionales y prometedoras del Desarrollo Juvenil Positivo (conocido originariamente como Positive Youth Development). El proyecto se realizó en dos fases; una primera formativa, la segunda, orientada a la implementación. El objetivo final de este estudio fue analizar la eficacia de un protocolo formativo dirigido a jóvenes estudiantes de educación social. Para dicha finalidad, se aplicó un cuestionario de evaluación previo y posterior a la formación para analizar el grado de adquisición de competencias y habilidades incluidas en el currículo formativo. Se dispuso de una muestra formada, por una parte, por dos grupos de intervención; un grupo de modalidad presencial (n=38) y otro, de enseñanza en línea (n=37), y por otro por un grupo control (n=46). En la actualidad, el pilotaje se encuentra en la fase de análisis de resultados aplicando una metodología mixta (cualitativa y cuantitativa). Se espera validar la herramienta como instrumento formativo de jóvenes para mejorar de eficacia de las intervenciones preventivas basadas en la evidencia. En base al proceso ya desarrollado y los resultados incipientes de que se dispone, se proponen mejoras en la intervención y se plantean líneas e hipótesis de investigación.

Palabras clave

Participación juvenil / Formación en prevención / Desarrollo positivo / Intervenciones basadas en la evidencia.

Introducció

Recerques diverses i organismes internacionals de reconegut prestigi posen de manifest la importància del treball amb joves com a agents actius de prevenció (United Nations Office on Drugs and Crime, UNODC, 2003, 2020). Revisions recents han indicat el poder del jovent com a agents de prevenció, com a eina per a reforçar els missatges preventius; d'una banda, mitjançant la identificació produïda entre el jovent destinatari i el jovent model de referència, i de l'altra, mitjançant la proximitat produïda per edat. Característiques de la intervenció que, en conjunt, han demostrat efectes positius sobre la reducció o la prevenció el consum (MacArthur [et al.], 2015).

La Universitat de les Illes Balears, en el marc de col·laboració amb la Deakin University, ha dissenyat un projecte enfocat en les oportunitats que ofereix la formació per a fomentar en l'alumnat universitari l'adopció d'un rol actiu i participatiu en prevenció. Des d'aquesta perspectiva, es presenta aquest estudi pilot que té per objectiu analitzar l'experiència i la pràctica activa d'alumnes aplicant un programa de prevenció familiar multi-component, en el sentit que combina un currículum de destreses socials destinat al jovent, un currículum d'entrenament parental conductual i un currículum centrat en la família, que integra les destreses d'aprenentatge d'uns i d'altres.

Pel que fa a l'estructura del projecte, s'hi identifiquen dues fases:

1. La fase de formació en els coneixements i en les habilitats neces-

sàries per a dur a terme el programa; el jovent rep la formació per part de formadores amb molta experiència en la recerca i implementació d'intervencions basades en l'evidència.

2. La fase d'implementació, allà on el personal professional de referència juntament amb el jovent recentment format en el rol de figura de suport, desenvolupen el programa, específicament, en el grup d'adolescents. El professional de referència en l'aplicació del programa i el jove en formació estableixen, llavors, una relació de mentoria.

En el present article es pretén donar a conèixer el disseny d'aquest projecte desenvolupat per la Universitat de les Illes Balears en col·laboració amb la Deakin University d'Austràlia. Durant l'any acadèmic 2019-2020, els estudiants de grau d'educació social presencial i en línia han participat en processos formatius dirigits a generar una aproximació a la posada en pràctica de les destreses del professional de l'educació social en el món laboral. Concretament, s'han desenvolupat tant coneixements com habilitats de prevenció, perquè disposin de les eines per exercir el seu rol com a agents actius de prevenció.

Aquesta proposta d'innovació teòrica i metodològica ha permès aconseguir objectius d'aprenentatge que transcendeixen la finalitat estrictament acadèmica. La finalitat del projecte és implicar els joves estudiants en formació i experiències amb pràctiques preventives dins del marc de la pràctica basada en l'evidència

(PBE). La primera fase té com a objectiu analitzar els perfils de competències i de coneixements generats a partir del procés d'aprenentatge. La segona fase és de posada en pràctica de l'après en el context del Programa de Competència Familiar (PCF).

L'objectiu d'aquest estudi és il·lustrar el protocol de formació seguit i detallar dues de les modalitats que s'han utilitzat en l'experiència de joves com a agents de prevenció activa.

Marc teòric

La intervenció socioeducativa en els diferents contextos d'interacció social es constitueix com a estratègia preventiva fonamental per a promoure la salut i l'apoderament juvenil enfront del consum d'alcohol, de tabac i d'altres drogues, així com per a prevenir-ne els riscos associats (Turner i Shepherd, 1999).

L'evidència demostra que, mitjançant l'adquisició de destreses i de coneixements, d'una banda, i de l'ampliació de la capacitat d'iniciativa i de presa de decisions, de l'altra, la participació juvenil en accions de prevenció permet posar en pràctica els coneixements i les destreses i integrar-se en un aprenentatge social significatiu. A la vegada, possibilita l'experimentació de vivències que reporten el sentit de seguretat, de confiança i, per tant, d'apoderament. D'altra banda, la recerca indica que tant l'àmbit comunitari i associatiu vinculat a l'esport, al voluntariat, a l'oci i al temps lliure afavoreix en major mesura l'apoderament juvenil. Constitueixen contextos de participació que atorguen protagonisme al jovent, en els quals se sen-

ten representats i poden prendre les seves pròpies decisions (Soler [et al.], 2019).

En aquesta línia, es defineix el projecte *Positive Youth Development*, el qual constitueix una recerca internacional desenvolupada per la *United Nations Office on Drugs and Crime* (UNODC, 2003, 2020) que té per objecte la promoció dels joves com a agents actius de prevenció. Es dirigeix a impulsar programes orientats a capacitar el jovent en destreses de prevenció, perquè siguin capaços de formar i actuar com a agents de referència per a un grup d'iguals. Emfatitza el paper protagonista del jovent en la prevenció del consum de drogues i en altres conductes disruptives (Bühler [et al.], 2016; Catalano [et al.], 2019; UNODC, 2003, 2020).

Orientada a l'apoderament juvenil, definit per Soler [et al.] (2019) com a:

«Procés que incrementa les possibilitats que una persona pugui decidir i actuar de manera conseqüent sobretot allò que afecta la seva pròpia vida, participar en la presa de decisions i intervenir de forma compartida i responsable en el que afecta la col·lectivitat de la qual forma part.» (p. 130)

Constitueix una experiència dirigida a formar el jovent en destreses, coneixements, valors, aptituds i actituds en relació amb la prevenció juvenil. Es tracta de combinar la formació universitària amb la participació activa dels joves en prevenció. Aquesta experiència es troba liderada per John Tombourou, professor de la

Deakin University a Austràlia, expert en la implicació juvenil en programes basats en l'evidència.

Conforme a les evidències identificades per les recerques sobre les iniciatives de mentorització juvenil, entre els resultats, s'espera l'augment de la confiança amb un mateix així com en la capacitat per a manifestar i expressar els pensaments i les opinions, majors nivells d'assertivitat, una millora en les habilitats per a treballar en equip, una millora de les destreses de comunicació, així com una major consciència sobre el procés d'aprenentatge (Backett-Milburn i Wilson, 2000; Tombourou, 2016).

Metodologia

Mostra

Un total de 75 estudiants de tercer de grau en educació social de la Universitat de les Illes Balears conformaren el grup experimental. La formació rebuda es desenvolupà en el marc de l'assignatura obligatòria Intervenció socioeducativa amb famílies. L'experiència innovadora consistí a facilitar una formació específica en les intervencions que inclou el Programa de Competència Familiar, internacionalment conegut com *Strengthening Families Program 12-16*, en la versió adaptada culturalment per a Espanya i validada en la seva versió: el PCF 12-16 (Orte [et al.], 2017).

La mostra del grup experimental està formada per un grup de formació en modalitat presencial (n=38) i un grup de formació en la modalitat d'aprenentatge en línia (n=37). La mostra del grup control està formada

per alumnes de la mateixa universitat; estudiants del grau de pedagogia (n=46).

Disseny i avaluació

El projecte es dissenyà per a aplicar una metodologia de recerca mixta, per tenir la possibilitat d'obtenir una l'anàlisi de dades tant qualitativa (NVIVO) com quantitativa (SPSS). En aquesta primera fase, el procés d'aprenentatge fou avaluat a l'inici (qüestionari pre, setembre) i al final de la formació (qüestionari post, desembre-gener i avaluació qualitativa de destreses d'aplicació mitjançant els jocs de rols (role playing). L'avaluació es farà a partir dels instruments següents: 1) COMPETEA (Arribas i Pereña, 2015) que informa sobre el perfil competencial dels estudiants; 2) *Evidence-Based Practice Attitude Scale* (EBPAS; Aarons [et al.], 2010) que recull informació sobre els coneixements i les actituds cap a les intervencions basades en l'evidència; 3) Qüestionari sobre coneixements bàsics del Programa de Competència Familiar; 4) Qualificacions finals basades en els resultats de la prova objectiva final. Les dades dels qüestionaris es recolliren a partir de l'eina de qüestionaris en línia LimeSurvey. A més, l'avaluació quantitativa es complementà amb la recollida de dades qualitatives sobre l'experiència a partir de tres *focus group* i entrevistes en profunditat.

Resultats

Com a resultat de l'experiència de joves com a agents de prevenció s'exposà el protocol de formació se-

Taula 1. Distribució de sessions de formació en la modalitat presencial i continguts principals

Sessió inicial	Avaluació pre
Sessió 1	Presentació del programa y objectius
Sessió 2	Destinatari i qüestions relacionades amb l'aplicació del programa
Sessió 3	Estructura, continguts i procés d'avaluació
Sessió 4	Funcionament de les sessions i de les dinàmiques de jocs de rol
Sessió 5	Representació de sessions
Sessió 6	Representació de sessions
Sessió 7	Representació de sessions
Sessió final	Avaluació post

Font: elaboració pròpia

guit durant la posada en marxa de la fase 1, diferenciant els procediments seguits en les modalitat presencial i en la modalitat en línia. Les dues modalitats de formació anaren en paral·lel; començaren el setembre i finalitzaren el desembre de 2019. Tots els alumnes participants signaren un consentiment informat sobre la participació en una recerca i la difusió i utilització de les imatges preses amb finalitats de recerca i docència.

En la fase 1 de formació, els estudiants de grau d'educació social del grup experimental reberen formació específica del PCF. La formació es focalitzà en treballar sobre els mateixos continguts i sobre les mateixes habilitats que s'apliquen i es desenvolupen amb els professionals titulats.

La metodologia d'aprenentatge en la modalitat presencial es basà en les classes magistrals teoricopràctiques, el debat i la participació a partir de dinàmiques de jocs de rol. La formació s'estructurà entorn de 9 sessions de dues hores de durada, 7 sessions formatives teoricopràctiques i 2 sessions

d'avaluació (vegeu la taula 1). Aquestes sessions es dugueren a terme com a part del contingut curricular de l'assignatura. Les sessions formatives suposaren 15 hores presencials i 5 hores de treball autònom o grupal. Cal dir que totes les sessions foren gravades mitjançant càmera de vídeo, per tal de poder fer-ne l'anàlisi i l'avaluació posterior.

Els continguts es distribuïren al llarg de les sessions seguint la metodologia EDAL, és a dir, amb cicles d'activitat basats en: (E) exposició (formadores), (D) debat (formadores i participants) i (A) activitat (participants), més l'execució de tasques en la (L) llar, totes elles, basades en la dinàmica familiar. Per a l'adquisició dels continguts es combinaren estratègies diverses d'ensenyament i aprenentatge: jocs de rols, classes magistrals, debats, pluges d'idees, reflexions, dramatitzacions, dinàmiques grupals o retroalimentacions i moments de retroacció en el grup classe. Les representacions permetren experimentar i posar en pràctica les pròpies habilitats, generar un espai

per a compartir amb el grup les sensacions, les dificultats i també les competències, proporcionar i rebre un retorn directe i immediat, tant del professorat com dels companys i d'ells mateixos, per a facilitar un aprenentatge millor, propi i grupal. Una altra de les estratègies emprades fou el debat, el qual ens permeté consolidar els coneixements i resoldre els dubtes sobre aspectes rellevants que poguessin determinar la comprensió del plantejament de la intervenció, d'aprenentatge.

La metodologia d'aprenentatge en la modalitat en línia també combinà la formació teòrica i pràctica. Es disposaren de 5 canals formatius estructurats en dues fases: fase de formació teòrica, d'una banda, i fase de formació pràctica, de l'altra (vegeu la taula 2). Cada fase i canal de formació disposà de les eines seleccionades corresponents per a facilitar tant la docència com la formació en línia:

Una vegada finalitzat el procés de formació, els estudiants obtingueren el certificat de formació bàsica en el Programa de Competència Familiar; certificat que indica l'adquisició del nivell necessari de coneixements i d'habilitats per al desenvolupament de les tasques de suport en les sessions d'intervenció.

Els criteris per a l'obtenció de la certificació foren:

1. Assistir a més del 80 % de les sessions.
2. Protagonitzar almenys una de les sessions de jocs de rol.
3. Completar l'avaluació pre i post.

A més, se'ls facilitarà la possibilitat de participar en futures aplicacions

del programa com a part de la fase 2 de l'estudi pilot.

Discussió i conclusions

L'experiència que s'ha compartit suposa un repte educatiu per a l'adquisició de competències acadèmiques i professionals en els joves educadors i educadores socials. Els possibles beneficis van més enllà de l'augment de la motivació, de la participació activa o de les competències laborals; reforcen també les competències personals i socials.

Des de la perspectiva educativa, es tracta d'una experiència que posa èmfasi en el rol actiu dels joves estudiants i promou la transferència de coneixements des de la recerca aplicada. Això podria repercutir de manera positiva en la millora de la qualitat de les pràctiques curriculars. Cal assenyalar el valor que afegeix el fomentar l'apoderament juvenil (Soler [et al.], 2019) en el camp de la prevenció, amb l'objectiu que siguin els propis joves els que s'impliquin en la disminució de factors de risc i l'augment de factors de protecció per a prevenir el consum de drogues i altres problemes de conducta entre els seus iguals (UNODC, 2003, 2009).

A més, el projecte tracta d'introduir l'alumnat en el context de la recerca i la pràctica basada en evidències, des del marc de referència dels programes familiars socioeducatius (Aarons [et al.], 2012; Orte [et al.], 2013). Així mateix, l'experiència ofereix una incorporació pròxima a la pràctica professional, l'oportunitat d'experimentar el rol d'educadors i educadores, i de desenvolupar tasques i activitats

Taula 2. Estructura de formació en la modalitat en línia

Fase	Canal formatiu	Mitjà	Criteri d'inclusió
Fase I: Formació teòrica	Enregistrament de l'explicació del disseny, de l'estructura i dels continguts de la formació i del Programa de Competència Familiar per part de la docent en línia	Screen-cast-O-Matic & Video Editor	Eina digital dissenyada perquè professionals de l'educació social i estudiants puguin gravar la pantalla i editar vídeos de manera senzilla. Utilitats: classe inversa, mentorització retroacció, execució de tasques o tutories bidireccionals. (Screencast-O-Matic, 2020).
		YouTube	Eina que permet a la docent crear biblioteques amb llistes de reproducció exclusives per als estudiants.
	Enregistraments de les sessions de formació presencial fetes per la docent presencial	Càmera de vídeo	Es van incloure enregistraments de les sessions presencials fetes per la docent presencial per a equiparar la formació en línia i presencial. D'aquesta manera, encara que els estudiants en línia no van tenir l'oportunitat de fer les pràctiques amb retroacció immediata, van poder observar les pràctiques dels companys d'ensenyament en modalitat presencial.
		YouTube	La biblioteca digital de YouTube del canal de la docent en línia va permetre facilitar els enregistraments.
	Facilitació dels continguts de les sessions	Aula virtual	L'Aula virtual de la Universitat de les Illes Balears constitueix l'eina institucional que possibilita la docència en línia.
Fase II: Pràctica	Creació de grups	Padlet	Eina de la web 2.0 que permet emmagatzemar i compartir contingut multimèdia. Pot utilitzar-se com a tauler personal o com a pissarra col·laborativa.
	Formació a partir dels enregistraments i continguts de les sessions (PDF) en Aula virtual. Reunions per a coordinació i enregistrament dels jocs de rol per a l'avaluació	Zoom	Eina web que permet la programació, l'execució i l'enregistrament de reunions en línia, capacitació i suport tècnic, la creació d'un seminari web amb vídeo (esdeveniments i fòrums oberts), la creació de sales de conferència habilitades per a la col·laboració i que disposa d'un sistema telefònic d'última generació. També missatgeria instantània i ús compartit d'arxius en multiplataforma.

Font: Elaboració pròpia

l·ligades a la recerca en prevenci3. Elements que, sens dubte, ajuden a la formaci3 de professionals, perquè en el futur puguin oferir garanties de qualitat en les intervencions (Orte [et al.], 2014).

A partir de l'anàlisi de la formaci3 s'espera una millora en l'adaptaci3 dels continguts enfocats a les necessitats formatives del jovent. També s'espera millorar els processos d'avaluaci3 de la formaci3 i el desenvolupament de l'avaluaci3 del perfil competencial. A partir d'aquest perfil es podran conèixer les característiques dels professionals de l'educaci3 social que finalitzen la formaci3 i ajudar a detectar si s'adquireixen les competències socials, personals i professionals que són desitjables en un professional de l'educaci3 social que implementa programes de prevenci3 basats en evidències.

Referències bibliogràfiques

- Aarons, G. A., Cafri, G., Lugo, L. i Sawitzky, A. (2010). Expanding the Domains of Attitudes Towards Evidence-Based Practice: The Evidence Based Practice Attitude Scale-50. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research*, 39(5), 331-340. <https://doi.org/10.1007/s10488-010-0302-3>
- Arribas, D. i Pereña, J. (2015). *Competea. Manual (3ª edici3n)*. Madrid, TEA ediciones.
- Backett-Milburn, K. i Wilson, S. (2000). Understanding peer education: insights from a process evaluation. *Health Education Research*, 15(1), 85-96. <https://doi.org/10.1093/her/15.1.85>
- Böhler, A., Thurl, J., Strüber, E., I Orth, B. (2015). Cluster-randomized trial of a German leisure-based alcohol peer education measure. *Health Promotion International*, 31(2), 385-395. <https://doi.org/10.1093/heapro/dav007>
- Catalano, R. F., Skinner, M. L., Alvarado, G., Kapungu, C., Reavley, N., Patton, G., C., Jessee, C., Plaut, D., Moss, C., Bennett, K., Sawyer, S.M., Sebany, M., Sexton, M., Olenik, C. y Petroni, S. (2019). Positive Youth Development Programs in Low- and Middle-Income Countries: A Conceptual Framework and Systematic Review of Efficacy. *Journal of Adolescent Health*, 65(1), 15-31. <https://doi.org/10.1111/add.13224>
- MacArthur, G. J., Harrison, S., Caldwell, D. M., Hickman, M. i Campbell, R. (2016). Peerled interventions to prevent tobacco, alcohol and/or drug use among young people aged 11-21 years: a systematic review and meta-analysis. *Addiction*, 111(3), 391-407. <https://doi.org/10.1111/add.13224>
- Orte, C., Ballester, L., i March, M.X. (2013). El enfoque de la competencia familiar. Una experiencia de trabajo socioeducativo con familias. *Pedagogía Social. Revista Interuniversitaria*, 21, 13-37. <http://dx.doi.org/10.7179/PSRI>

- Orte, C., Ballester, L., Amer, J., i Vives, M. (2014). Assessing the Role of Facilitators in Evidence-Based Family-Centric Prevention Programs via Delphi Technique. *Families In Society-The Journal Of Contemporary Social Services*, 95(4), 236-244. <https://doi.org/10.1606/1044-3894.2014.95.30>
- Orte, C., Ballester, L., Vives, M., Amer, J. i March, M. X. (2017). *Cultural adaptation of family evidence-based drug prevention programs in Spain*. En M. Israels-hivili, y J. Romano (Eds.), *Cambridge Handbook of International Prevention Science* (pp. 873-895). Cambridge: Cambridge University Press.
- Screencast-O-Matic (2020). Easy-to-use, affordable tools that bring lessons to life through video. <https://screencast-o-matic.com/education>
- Soler, P., Trull, C., Rodrigo-Moriche, M.P., i Corbella, L. (2019). El reto educativo del empoderamiento juvenil. En I. Alonso y K. Artetxe (Eds.), *Educación en el tiempo libre: la inclusión en el centro* (pp. 129-142). Barcelona: Octaedro.
- Toumbourou, J. W. (2016). Beneficial action within altruistic and prosocial behavior. *Review of General Psychology*, 20(3), 245-258. <https://doi.org/10.1037/gpr0000081>
- Turner G. i Shepherd J. (1999) A method in search of a theory: peer education and health promotion. *Health Education Research*, 14, 235-247. <https://doi.org/10.1093/her/14.2.235>
- United Nations Office on Drugs and Crime (2003). *Peer to peer: using peer to peer strategies for drug abuse prevention*. New York: UNODC.
- United Nations Office on Drugs and Crime (2020). *Handbook on Youth Participation in Drug Prevention Work*. Viena: UNODC (in press).